

10. Сакович И. С. Эволюция традиции в культуре новационного общества: дис. канд. филос. наук. – Н.Новгород, 2004. – 187 с.
11. Тимощук А.С. Традиционная культура: сущность и

существование. – Нижний Новгород: ННГУ, 2007. – 397 с.
12. Цукерман В.С. Народная культура. – Свердловск: Изд. УрГУ, 1982. – 212 с.

В.Н. Даренская

ТРАДИЦІЙНА НАРОДНА КУЛЬТУРА ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

У статті проведено аналіз основних значеннєвих компонентів традиційної культури, які містять у собі неминущий екзистенційний досвід. Показано основні напрямки рецепції цього типу культури.

V. Darenka

TRADITIONAL CULTURE AS A SUBJECT OF PHILOSOPHICAL REFLECTION

The author considers the ethos of working, which is formed in Eastern-Slavonic traditional folk's culture.

УДК 1 (091)

В.І. Додонова, канд. філос. наук, доц.

ДИСКУРС ЯК ЗАСІБ КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Донецький національний університет

Стаття присвячена проблемам з'ясування сутності дискурсу в лінгвістичній та екстралінгвістичній методологіях. В статті аналізуються філософські доробки сучасних українських та західних авторів.

Вступ

Еволюція соціального світу супроводжується все більш тонкими регуляторами суспільних відносин. Якщо у давнину в соціальній історії переважали такі регулятори, як примус, сила, військове втручання, тобто фізичні за своєю природою фактори впливу, то сьогодні не менш важливими є нематеріальні важелі організації суспільного життя, зокрема пресстиж, імідж, суспільна думка тощо. Процес легітимації влади, маніпуляції масовою свідомістю, формування потреб та культивування цінностей все більше стають наслідком цілеспрямованої діяльності політичних і соціальних технологів. У цьому плані доречно буде звернутися до поняття дискурсу, за допомогою якого стає можливим висвітлення динамічного аспекту масової свідомості, тобто простежити, як одні її настанови та доміанти змінюються на інші. Дискурс як інструмент глибинного аналізу мово-світу водночас є інструментом впливу на аксіологічну сферу життя суспільства, а отже – і засобом конструювання соціальної реальності.

Постановка мети

Серед багатьох аспектів дискурсу хотілося б звернути увагу на його активну роль, конструктивну (чи деструктивну) функцію в сучасному суспільстві. Таким чином, **метою** даної статті є обґрунтування практичної функції дискурсу, який не лише віддзеркалює світ, а й творить його.

Основна частина

Етимологія терміну „дискурс” сягає коренями у старолатинський „discursus”, що означає „біг у різних напрямках”, „ковзання по поврехні”. У середньовічній латині це термін використовувався для позначення логічних міркувань, аргументів, умовиводів, розсудливих пояснень на протипагу почуттям, спостереженням, досвіду. З часом він усе більше набуває лінгвістичного забарвлення: у перекладі з англійської „discourse” означає „промову, міркування, бесіду”, з французької „discours” – „діалогічна промова, публічний виступ”. У словнику німецької мови Якоба і Вільгельма Гримм, що побачив світ у 1860 році, це слово має два тлумачення: 1) діалог, бесіда; 2) промова, лекція [1, с.57]. Саме у такому зна-

ченні – як усна мова, бесіда, діалог, текст, послідовне міркування – термін «дискурс» стає предметом досліджень мовознавців.

Проте досить швидко лінгвісти втрачають монополію на евристику цього терміну, можливо саме тому, що поряд з мовними аспектами дискурс торкався широкого кола позамовних, екстралінгвістичних проблем тексту, що аналізується. Навіть сам текст розумівся досить широко: це вже не лише осмислена послідовність знаків, а будь-яка форма комунікації, в тому числі обряд, танок, ритуал. Наприклад, філософи тлумачать текст як „єдину реальність, з якою має справу аналітик”. „Структури, мова, логіка тощо є результат опису, формальної реконструкції норм, якими несвідомо керуються люди, продукуючи тексти, – зазначає М.В.Попович. – Текст розуміємо в широкому значенні слова, відтак текстами, наприклад, є споруда собору, створена художником картина або музичний твір” [2, с. 28].

Істотному розширенню контексту терміну „дискурс” сприяли, зокрема, праці відомого спеціаліста з лінгвістичної прагматики Т.А. ван Дейка. Він звертався до вивчення „контекстуальних макроструктур”, що обумовлюються соціальними чинниками: настановами, думками, переконаннями того, хто говорить, і того, хто слухає, ідеологічними догмами, стереотипами ЗМІ, етнічними забобонами тощо [3, с. 41-49]. Таке тлумачення дискурсу передбачало нове розуміння мови, її місця в організації суспільства й людської життєдіяльності у взаємодії з навколишнім світом та інформацією, що надходить від нього.

Поступово прагматичні, соціокультурні, психолінгвістичні аспекти стають не менш важливими, ніж власне семантичні. За влучним визначенням Н.Д.Арутюнової, дискурс є „мова, занурена в життя”. На перший план, отже, висувалися комунікативна та історична складові дискурсу, його зв'язок із реальним часом, що вказувало на характер соціальної активності, в якій описується дискурс. Він завжди звертався до ментальних підстав учасників комунікації, торкаючись етнографічних, психологічних, соціокультурних правил мовлення в конкретних умовах, враховуючи контексти і метатексти, навіть

якщо вони не були вимовлені. „Процес комунікації здійснюється таким чином, що певних запитань ми не можемо задавати і тому певних речень ми не можемо „чути”. Ми не маємо установок на те, щоб сприйняти певні речення. Тому дискурс – це сукупність установок, що визначає, які речення можуть, а які не можуть бути задані в певному контексті” [2, с. 29].

Аналізуючи структури повсякденності, так звані „виміри людського буття”, М.В.Попович пише, що у будь-якій культурі люди обмінюються новинами, щось просять, щось наказують, виражають своє ставлення до чогось, зокрема, скаржаться на хвороби, кепкують, співчують, виражають страх чи ненависть, сміються. Проте у кожній культурі це проявляється по-різному. „Дискурс – це саме той поверх культури комунікації, який регулює структури такого роду. Регулятивна культура дискурсу полягає в тому, що в одному дискурсі вирази (тексти) приймають або відкидають, виходячи з певних критеріїв” [2, с. 31].

На соціокультурній обумовленості та інтерактивній природі дискурсу акцентував увагу й М.Р.Макаров, який наголошував на тому, що дискурс закорбовує в собі взаємодію, діалог. Дискурс, на його думку, є об’єктивно існуючою, вербально-знаковою побудовою, яка супроводжує процес соціально-значущої взаємодії людей [4, с. 8].

Саме у ході діалогу в учасників комунікації виникають різноманітні „психічні продукти”: думки, почуття, бажання, мрії, уяви, надії, вірування, знання. „У рамках великої європейської метафізичної традиції, – пояснює київський філософ науки В.С.Лук’янець, – усі такі продукти дискурсу вважалися продуктами відображення, віддзеркалення об’єктивної реальності в індивідуальній або колективній свідомості. На противагу цій метафізичній традиції, у дискурсі немає „відображувачів”. Бажання, уяви, гадки, думки – це продукти взаємних мовних впливів, що походять шоріше, з боку суперників, аніж із фізичного Всесвіту. Тому згадані продукти тлумачаться не як уяви, відображення, віддзеркалення зовнішнього Всесвіту, а як артефакти колективних моводій” [5, с. 19].

Подібні „артефакти” для учасників дискурсу становлять єдину і справжню реальність. Тобто для них немає необхідності доводити, що поза їх думками існує зовнішній світ, який вони лише тільки відображують. Все, що виникає у дискурсі, продовжує В.С.Лук’янець, є завжди сутністю чогось „людського, занадто людського”, випадкового, евентуального. Мова в ХХ столітті перетворилася на базову метафору практично всіх складних соціокультурних реалій, які досліджуються в гуманітарних науках, культурології, мистецтвознавстві, історії. Декілька „поворотів” у сучасній філософії – антропологічний, лінгвістичний, комунікативний – по суті були єдиним процесом переорієнтації досліджень на суб’єктивний світ людини, обумовлений як зовнішніми соціокультурними чинниками, так і внутрішньою специфікою мовлення. На провідне місце виходить „прагматика мови” як сфера можливих антропокультурних використань мови, кількість яких невпинно збільшується. „У різних мислителів ця прагматика мови розуміється по-різному: в Гайдегера – як обитель лінгвістичних практик; в Аппеля і Хабермаса – як сфера всіляких мовних комунікацій;

у Вітгенштейна – як ризома „мовних ігор”, яка спонтанно розростається; в Ліотара – як мультіверсум „мовних агоністик”; у Рорті – як павутиння лінгвістичних переописів світу в термінах різноманітних „фінітних мовників”; у Рікера – як відкрите сімейство різних герменевтик; у Дерріда – як грибниця деконструкціоністських стратегій” [5, с. 20]. І цей перелік можна продовжувати.

Не випадково дискурс порівнюють із кристалом, грані якого здатні відображати різні особливості взаємодії – національно-етнічної, соціально-типичної (жанрової), конкретно-ситуативної, мовно-мисленнєвої, формально-структурної. Кожна з граней є підставою для виокремлення особливого аспекту розглядання дискурсу.

Це дійсно так. Наприклад, Ю.Хабермас виокремлював такі „випадки” дискурсів: а) дискурс як засіб комунікативної дії (наприклад, розмова з метою інформативної та навчання або заздалегідь організований диспут); б) комунікативна дія, яка лише позірно приймає форму дискурсу (всі форми ідеологічного виправдання); в) терапевтичний дискурс, де створення умов для дискурсу править за підґрунтя саморефлексії (психоаналітична розмова між лікарем і пацієнтом); г) нормальний дискурс, який слугує обґрунтуванню проблематичних претензій на значення (наприклад, наукова дискусія); д) нові форми дискурсу (навчання за допомогою дискурсу замість дискурсу як засобу для інформації та інструкцій, модель вільної семінарської дискусії за Гумбольдтом) [6, с. 90].

О.Толпигіна також наполягає на інтегративному підході до аналізу дискурсу, включаючи в нього широке коло соціальних явищ. Нею враховувалися семіотичні, діяльнісні, онтологічні, політичні, соціокультурні аспекти, які являють собою взаємодію персонального, соціального і культурного знання, цінностей, ідентичностей, що включають в себе знання про „знакові системи, соціальні і політичні дії, матеріальний світ” [7, с. 76].

Таке багатоманіття „граней” дискурсу детермінувало появу чисельних дисциплін, що виникли на перетині лінгвістики й інших гуманітарних наук: соціолінгвістики, антрополінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики. Інакше кажучи, концепт „дискурс” став підставою для соціально-філософських досліджень, в межах яких поступово виявилось (це особливо важливо для нашої теми), що дискурс є, окрім іншого, й знаряддям дії, здатних трансформувати саму соціальну реальність.

Вихід методології аналізу дискурсу за межі лінгвістики, де вона народилася, обумовив появу трансдисциплінарної концепції про дискурси як про інструмент багатофункціонального призначення. Цей інструмент дозволяє соціальним спільнотам задовольняти власні потреби й реалізувати інтереси, котрі далеко не завжди обмежуються суто комунікативною цариною.

Звернемося ще раз до праці В.С.Лук’янца. „Мовленнєва практика кожного професійного, конфейсійного або якогось мовного співтовариства (тобто дискурс), – пише він, – може розглядатися не тільки як особливий об’єкт лінгвістичного дослідження, тобто як „самоцінність”, а й як інструмент соціально-психологічної дії. За допомогою такого інструменту

мовне співтовариство може впливати на поведінку як індивідів, так і інших соціальних співтовариств. І саме тому, що дискурси – це інструменти соціальних дій будь-якого співтовариства, вони можуть використовуватись як лінгвістичні знаряддя тотальних або локальних перетворень соціальної дійсності. Для співтовариств філософів, методологів, творців науки дискурси звичайно використовуються як аполітичні, когнітивні, методологічні, світоглядні знаряддя, необхідні для реалізації їхніх власних професійних стратегій.

З огляду „етнографії мовлення”, дискурс твориться і визначається не стільки послідовністю пропозицій, скільки тим „світом мово-дій”, котрий є загальним для тих, хто створює цей дискурс, і тих, хто його інтерпретує. Зовні дискурс виглядає як тканина елементарних пропозицій, яка спонтанно самоускладнюється; самі ж пропозиції тут зв'язані між собою логічними зв'язками типу кон'юнкції, диз'юнкції. Елементами дискурсів є події, про які тут іде мова, їхні учасники, перформативна інформація та не-події (які супроводжують події; тло, яке пояснює події, ті або інші оцінки учасників подій; інформація, котра співвідносить дискурс з подіями). Кожен дискурс звичайно презентується у вигляді тієї або іншої соціокультурної даності – практики мовної діяльності, мовної гри, практики мово-дій, лінгвістичної практики. Він існує насамперед і головним чином у таких текстах, за якими постає особлива граматики, особливий лексикон, особлива граматики, особлива семантика, тобто своєрідний „світ дискурсу”. Власне тому лінгвісти нерідко ідентифікують дискурс за допомогою поняття „можливий (віртуальний) світ”. Отже, кожен дискурс є „можливим світом”. Методологічна важливість синонімії „дискурс-можливий світ” полягає насамперед в тому, що вона дозволяє творцям гуманітарних наук легко і просто перекладати результати, сформулювати логічними засобами мови теорії „можливих світів”, на мову теорії дискурсу” [5, с. 22].

Але поза межами наукового співтовариства дискурс може легко перетворитися на інструмент ідеологічного впливу. Надмірно непропорційне й активне втручання в дискурс одного з учасників полілогу дозволяє нав'язувати власні переконання і погляди, маніпулюючи свідомістю опонентів та поступово корегуючи їх цінності. Найпоширенішим прикладом такого впливу є політичний дискурс. З декількох „можливих світів” політичні гравці намагаються запропонувати опонентові один, найбільш бажаний для себе, але представити справу так, що цей варіант відповідає його інтересам і цілям. „...Вплив дискурсу на соціум може бути й позитивним, і негативним, і навіть згубним для самого соціуму. Йдеться про таке використання дискурсу, яке здійснюються владними структурами з метою лімітування свободи громадян, ідеологічною орієнтацією, тотального контролю та маніпулювання свідомістю” [там само]. Оскільки дискурс є живим втіленням мово-дій, то свідомі втручання у „стихийний”, на перший погляд, процес вільного обміну думок, має певні шанси на успіх.

Розмірковуючи про сутність дискурсу, М.Фуко у своїй роботі „Археологія знання”, наголошує на тому, що „дискурс, як ми його зазвичай розуміємо, яким ми його можемо прочитати, коли він утілюється в тексті,

не є... простим і прозорим плетінням слів, таємничою тканиною речей з чітким „сполученням” слів, що забарвлені і доступні очам... Дискурс – це тонка контактуюча поверхня, яка зближує мову і реальність, змішує лексіку й досвід... Завдання полягає в тому, щоб... тлумачити дискурси не як сукупність знаків (що означають елементи, які відсилають до змісту або репрезентації), а як практику, яка систематично формує об'єкти, про які вони (дискурси) говорять. Безумовно, дискурс – це подія знака, але те, що він робить є дещо більше, ніж просто використання знаків для означення речей” [10, с. 48-49].

Головне питання стосовно до дискурсу, яке ставить М.Фуко – „Що говорить в тому, що сказано”? Саме це намагається з'ясувати також П.Серіо, аналізуючи особливості радянського способу оперування з мовою. В роботі „Аналіз радянського політичного дискурсу” він доводить, що новий стиль, який утворився в російській політичній мові за радянських часів, не в останню чергу сприяв закріпленню ідеологічного монополізма мовними засобами. Так, наприклад, для радянського політичного дискурсу характерні наступні риси:

1) номіналізація, що призводить до знищення суб'єкта, агента того процесу, про який ідеться. Всі процеси набувають анонімного, безособистісного характеру, а після того, як суб'єкт зник, можливі ідеологічні маніпуляції з найменованими сутностями;

2) суридність, яка має дві форми: або сполучником „і” поєднуються слова, які не є синонімами (наприклад, „партія і народ”), або сполучник „і” взагалі зникає, і тоді виникають нові словосполучення („партія, весь радянський народ”). Результатом цього є те, що значна кількість слів стають тотожними („партія” = „народ” = „уряд” = „державна” = „комунізм” = „радянські люди”).

Інша особливість дискурсу полягає в тому, що дискурс передбачає і створює ідеального адресата. „Ідеальний адресат, – пише П.Серіо, – може бути визначений як той, хто приймає всі пресупозиції кожної фрази, що дозволяє дискурсу відбутися; при цьому дискурс-монолог набуває форми псевдодіалога з ідеальним адресатом, в якому адресат враховує всі пресупозиції. Дійсно, заперечувати пресупозиції було б рівнозначно запереченню правил гри і, тим самим, запереченню за тим, хто говорить промову, його права на місце оратора, яке він займає” [Цит. по: 9, с. 42]. Хоча, на думку П.Серіо, ідеальний адресат не тотожній конкретній особі, що сприймає промову, яким є, наприклад, усі делегати з'їзду КПРС, що слухають промову.

Сутність пізнання дискурсу, зокерма, радянською, за П.Серіо, полягає в тому, щоб описати фундаментальну особливість, а саме його амбівалентність, або „фундаментальну двосмисленість”, що обумовлено, з одного боку, характеристикою самої мови (класична безособовість в російській мові: „меня так и осенило”, „его будто бы ударило”), а з другого – політичними та ідеологічними настановами суспільства. На думку Степанова, дискурс – це „мова в мові”, але представлена у вигляді особливої соціальної даності. Дискурс реально існує не у вигляді своєї граматики, свого лексикону, а як просто мова. Дискурс існує в текстах, за якими постає осо-

блива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововживання і синтаксиса, особлива семантика, нарешті, особливий мово-світ. У світі будь-якого дискурсу діють свої правила синонімічних замін, свої правила істинності свій етикет [9, с. 44]. Це – „альтернативний” світ у повному сенсі цього логіко-філософського терміну.

При цьому дискурсом є не лише текст, а текст у його становленні в уявленні інтерпретатора. Дискурс складається з речень або фрагментів, а зміст дискурсу часто, хоча й не завжди, концентрується біля деякого „опорного” концепту, який В.Дем’янков пропонує називати топіком дискурсу, або „дискурсним топіком” [8, с. 32]. Логічний зміст окремих речень, – компонентів дискурсу пов’язується логічними зв’язками кон’юнкції, диз’юнкції, імплікації. Розуміючи дискурс, інтерпретатор компоує елементарні пропозиції в загальне значення, поміщаючи нову інформацію, яка міститься в черговому реченні, що підлягає інтерпретації, в рамки вже отриманої, проміжної, або попередньої інтерпретації, тобто, по-перше, встановлює різноманітні зв’язки в тексті – анафоричні, семантичні (синонімічних і антонімічних), референціальні (віднесення імен і опису до об’єктів реального і ментального світу) відношення; функціональну перспективу (тему висловлювання й те, що про неї говориться), а по-друге, „занурює” нову інформацію в тему дискурсу. В результаті цього долається (якщо це необхідно) референтна неоднозначність, визначається комунікативна мета кожного речення і крок за кроком зясовується драматургія всього дискурса.

В ході такої інтерпретації відтворюється – „реконструюється” – мисленневий світ, в якому автор конструював дискурс, і в якому описується реальне і бажане (навіть не завжди досягаєме), нереальний стан речей. В цьому світі ми знаходимо характеристики діючих осіб, об’єктів, часу, обставин подій (зокрема, вчинків діючих осіб) тощо. Цей мисленневий світ включає також домислювані інтерпретатором (з його неповторним життєвим досвідом) деталі і оцінки. Саме цією обставиною і користується автор дискурса, нав’язуючи свою думку адресату, бо намагаючись зрозуміти дискурс, інтерпретатор хоча б на мить переселяється в чужий мисленневий світ. Досвідчений маніпулятор розпочинає „обробку” чужої свідомості буденними розмовами – з тим, щоб нове відношення до предмета гармонізувало з повсякденними уявленнями. Розпливчата семантика мови сприяє гнучкому втіленню в чужу свідомість: новий погляд модифікується (це своєрідна мімікрія) під впливом системи усталених думок інтерпретатора, а заодно і змінює цю систему.

Як зазначає польська дослідниця Оля Гнатюк, „дискурс, як і кожне суспільно обумовлене відображення світу, є не пасивним віддзеркаленням наявної дійсності, а активним конструюванням та зображенням світу. Дискурс визначає й водночас обмежує те, що є „реальним”, „істинним”, „природним”. Навіть коли індивід стверджує, що він не творить дискурсу, уважний аналіз його месиджу дає змогу вловити настирливо повторювані теми, аргументи, думки, джерела та взаємозв’язки, які становлять межі функціонування, що уможливають або обмежують діяльність цього суб’єкту” [11, с. 59]. І далі:

”...будь-який дискурс не лише віддзеркалює реальність, не тільки сам на неї впливає, але й перетворює її, стаючи своєрідною парареальністю, іноді впливовішою, ніж та реальність, яку він начебто описує”. Ця думка є цілком слушною саме в умовах сьогоденної розбудови демократії в Україні, де віртуальний світ, який створюють політики за допомогою ЗМІ, є реальнішим за реальний. Маніпулюючи з дискурсом, можливо будувати моделі для зображення типів нелінійних середовищ, таких як свідомість, несвідоме, культура, соціум, історія.

Соціокультурна дійсність – це надскладна грибниця всіляких дискурсів. Оскільки дискурс-аналіз базується на метафорі „соціокультурна дійсність – це текст”, остільки в його рамках соціокультурна дійсність постає перед дослідником приблизно так, як літературний текст перед читачем, літературним критиком, герменевтом. Ця базова метафора означає, по-перше, що соціокультурна дійсність є продуктом взаємодії неозорої розмаїтості соціальних практик; по-друге, що ця дійсність є „буттям, яке може бути якимось прочитане, витлумачене, зрозуміле”.

Дискурс-аналітик, розмірковуючи над соціокультурною дійсністю в усій її тотальності запитує себе: „який сенс явлений мені в соціокультурній дійсності? Яким є її значення? Що вона означає?” Намагаючись надати відповідь на питання про зміст деякого дискурсу ми змушені поставити йому у відповідь інший дискурс, що має виконувати роль його сенсу, й іншого способу відповісти на це питання немає.

Висновки

Підводячи підсумки сказаному вище, зазначимо, що запозичений із лінгвістики концепт дискурсу значно збагатив сучасну філософську методологію. Але за різноманіттям, плюральністю визначень, до яких так апелює постмодерна філософія, все ж таки треба навчитися бачити основне, субстанційне значення будь-якого поняття, й того явище, яке цим поняттям описується. На думку відомого німецького сучасного філософа В.Вельша, „...плюральність без єдності в точному постмодернізмі не повинна існувати, в такому випадку вона перетворюється на всілякість та еклектику” [12].

Розмірковуючи щодо терміну «дискурс», слід підкреслити, що за різноманіттям його визначень – від лінгвістичних до екстралінгвістичних – проступає досить прагматична функція корегування соціальної реальності, що існує. Ця соціальна реальність відрізняється від фізичної реальності тим, що головною своєю метою бачить побудову сенсів, відтворення умов їх функціонування, їх узгодженості між собою, продукування у суспільстві духовних факторів регулювання соціальних відносин. Саме завдяки дискурсу це стає можливим, тобто в дискурсі відбувається актуалізація сенсів, акцентуація на головному (з точки зору легітимації), віртуалізація дійсності, конструювання того соціального світу, в якому ми живемо.

Отже, дискурс є „надтонким” регулятором соціальних стосунків, оволодіння яким дозволяє втручатися у найбільш консервативну і водночас вразливу царину людських цінностей, корегуючи картину світу.

Список літератури

1. *Миронова* О.А. Оценочный дискурс: проблемы семантического анализа / [О.Миронова] // Изв. Акад. Наук РФ. Сер. лит. и яз. – 1997. – №4. – С. 57.

2. Попович М.В. Поняття „дискурс” у метафоричному та логіко-лінгвістичному розумінні / [Мирослав Попович] // Філософська думка. – 2003. – № 1. – С. 27-35.
3. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / [Т. ван Дейк]. – М., 1989. – 190с.
4. Макаров М.Р. Основы теории дискурса / [М.Р.Макаров]. – М.: Гнозис, 2003. – 280с.
5. Лук'янець В.С. та ін. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури / [В.С.Лук'янець, О.М.Кравченко, Л.В.Озадовська]. – К.: „Центр практичної філософії”, 2000. – 303с.
6. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / [Юрген Хабермас] // Ситніченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
7. Толпыгина О.А. Дискурс и дискурс-анализ в политической науке / [О.Толпыгина] // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. Сб. науч. тр. / РАН ИНИОН. Центр социол. научно-

- информационных исследований. Отдел политической науки. Отдел языкознания. Отдел научных связей и международного сотрудничества. Рос. ассоц. полит. науки. Отв. ред.и сост. Герасимов В.И., Ильин М.В. – № 3. – М.: 2002. – С.72-86.
8. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии / [В.Демьянков] // Там же. – С. 32-43.
9. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности / [Ю.Степанов] // Язык и наука конца XX века: Сб. статей. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т., 1995. – С. 35-73.
10. Фуко М. Археология знания / [Мишель Фуко]. – Пер. с фр. С.Митина, Д.Стасова. Общ. ред. Бр.Левченко. – К.: Ника-Центр, 1996. – 208с.
11. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / [Оля Гнатюк]. – К.: Критика, 2005. – 528с.
12. Вельш В. Наш постмодерний модерн / [Вольфганг Вельш]. Пер. з нім. А.Л.Богачова, М.Д.Култасові, Л.А.Ситніченко. – К.: Альтпрес, 2004. – 328с.

В.И. Додонова

ДИСКУРС КАК СПОСОБ КОНСТРУИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Статья посвящена проблеме соотношения сущности дискурса в лингвистической и экстралингвистической методологиях. В статье анализируются подходы современных украинских и западных философов.

V. Dodonova

THE DISCOURSE AS A WAY OF FORMING THE SOCIAL REALITY

The article is dedicated to the problem of alignment of discourse essence in linguistic and extralinguistic methodologies. The author analyses different approaches of modern Ukrainian and Western philosophers.

УДК 128 (045)

У.П. Кошетар, канд. істор. наук

ЕВТАНАЗИЯ ЯК ПРИКЛАДНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ЕТИКИ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті проаналізовано сутнісні риси, філософський та світоглядний аспекти евтаназії як прикладної проблеми сучасної етики.

Вступ

Період другої половини ХХ століття і початок ХХІ століття отримав назву постсучасність. Цей перехідний етап характеризується змінами ціннісних орієнтирів та традицій, які були напрацьовані людством упродовж століть. У першу чергу, спостерігається перенесення акцентів з обцинно-колективістської орієнтації на значущість особи, її прав і обов'язків, що спричинило появу морально-етичних проблем нового рівня. Найважливішим джерелом специфічних для сьогодення етичних проблем, серед яких чільне місце займають "біоетичні", є безпрецедентний розвиток науки, техніки і технологій. Вони виникають унаслідок втручання сучасної науки в глибинні біологічні процеси. Серед них – пересадка органів, клонування, евтаназія тощо.

Аналіз публікацій

Аналіз західних та вітчизняних наукових і філософських джерел свідчить, що предмет біоетики тлумачиться досить широко: від етичних проблем медичної практики та біомедичних досліджень (Т.Аболіна, Р.Апресян, Т.Бочамп та Дж.Чілдрес, Т.Мішаткіна, М.Яровинський та ін.) до сучасних світоглядних проблем (А.М.Єрмоленко, В.Л.Кулініченко, В.Ф.Москаленко та М.В.Попов, С.В.Вековщина та ін.). Низка авторів вважає, що питання ризику, пов'язані із сучасними технологіями, потребують актуалізації практичної етики разом із прикладною (П.Сінгер, К.Вітбек, Я.Гартман, Дж.Чілдрес).

Дж.Чілдрес зазначав, що поняття прикладної та практичної етики є досить близькими, але, вони відображають різні аспекти біоетики: з одного боку, можливість застосування її до спеціальних сфер діяльності людини, таких, як бізнес, політика, медицина, а з другого боку, можливість участі у вирішенні окремих значущих біомедичних проблем, таких, як штучне переривання вагітності, трансплантація органів та тканин, клонування ін. В.Бакштановський та Ю.Согомонов порівнюють біоетику з етосом, який означає стиль життя певної соціальної групи, а також її культурну орієнтацію та ієрархію цінностей. У цьому значенні поняття етосу виходить за межі поняття моралі й набуває значення моральної матриці, морального архетипу: "Це поняття означає проміжний рівень між різноманітними звичаями й власне мораллю, суцим та належним" [2. 96]. На нашу думку, найбільш плідною ідеєю щодо природи біоетики є розгляд її як принципово нової стадії розвитку етичного знання.

Постановка завдання

Коло проблем прикладної етики є досить широким – біоетика, етика бізнесу, екологічна етика тощо. Кожна з складових має самостійний характер та вимагає ґрунтовного дослідження. Стаття є спробою розглянути проблему евтаназії як складової біо- та прикладної етики.

Основна частина

Моральні проблеми сучасного світу спонукають до постановки питання: чи існує етичний прогрес і